

Комсулін В. В.,

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
I курсу за спеціальністю 081 – Право
кафедри державно-правових та гуманітарних наук
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Макарова Т. П.,

*доктор філософії в галузі права, адвокат НААУ,
завідувач юридичної клініки
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НАДАННЯ СТАТУСУ «УЧАСНИК БОЙОВИХ ДІЙ» В УКРАЇНІ

У реаліях повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України правове забезпечення учасників Сил Оборони державного суверенітету набуває статусу пріоритетного національного завдання. Центральним елементом цього завдання є ефективне правове регулювання механізмів надання статусу «учасника бойових дій» (далі – УБД), яке постає як інструмент конституційного визнання особливого правового становища громадян, котрі брали участь у бойових діях на захисті Вітчизни.

З одного боку, статус УБД є інституціоналізованим проявом вдячності держави і суспільства, з іншого – гарантією забезпечення реалізації комплексу соціальних прав, передбачених як законодавством України, так і міжнародними стандартами у сфері захисту прав людини. Утім, практична реалізація правового статусу УБД супроводжується низкою серйозних правозастосовних труднощів, які засвідчують необхідність докорінного реформування існуючого підходу.

Надання військовослужбовцям, ветеранам, які брали участь у захисті України від зовнішньої агресії, спеціального статусу УБД висвітлено у працях українських правознавців, зокрема І. Коропатник [1], С. Петков [2], І. Копотун [3], які досліджували теоретичне та правове підґрунтя, а також особливості надання військовослужбовцям спеціального статусу учасника бойових дій та пільг, які пов'язані з отриманням такого статусу. Теоретично-правові думки таких вчених як Б. Шамрай [4], О. Джус [5], Н. Чернуха [6] стали основою для здійснення подальшого наукового пошуку, оскільки свідоме та

сумлінне ставлення до захисту соціальних прав військовослужбовців впливають на міцність та обороноздатність України.

У контексті загальної теорії права статус УБД доцільно розглядати як елемент спеціального адміністративно-правового статусу особи, що передбачає розширені права й обов'язки у зв'язку з виконанням державної функції особливого характеру – участі у бойових діях. Такий статус має складну правову природу, поєднуючи в собі норми адміністративного, соціального, військового та міжнародного гуманітарного права.

Згідно з положеннями ст. 17 Конституції України [7], захист суверенітету та територіальної цілісності України є справою всього Українського народу, а держава забезпечує соціальний захист громадян, які захищають її незалежність. Це положення формує конституційно-правовий обов'язок держави визнавати правовий статус захисників.

Системний аналіз чинного нормативного масиву, насамперед Закону України «Про статус ветеранів війни і гарантії їх соціального захисту» [8], Закону України «Про основи національного спротиву» [9] та Постанови Кабінету Міністрів України № 413 від 20 серпня 2014 року [10], дозволяє виокремити такі ключові проблеми:

- невизначеність термінологічного апарату, зокрема поняття «участь у бойових діях», яке не має єдиного нормативного наповнення. Унаслідок цього мають місце суперечливі тлумачення, що створює підґрунтя для формалізованих та відмовних рішень;

- неврахування особливостей служби у добровольчих формуваннях, які діяли без формальної інтеграції у ЗСУ. Незважаючи на виконання бойових завдань, такі особи нерідко залишаються поза межами правового поля через відсутність документів, передбачених чинним порядком;

- надмірний акцент на формальні докази, без врахування особливостей ведення бойових дій у хаотичних умовах початку агресії. У таких умовах свідчення побратимів, відеофіксація, медичні довідки, повідомлення у ЗМІ можуть мати доказове значення.

Зіставлення з практикою держав НАТО та країн ЄС (зокрема, Литви, Польщі, Канади, Хорватії) свідчить, що в умовах гібридних і нестандартних конфліктів перевага надається презумпції участі в бойових діях на основі довірливого підходу до ветеранів. Водночас у США діє система військових трибун з компетенцією щодо підтвердження статусу *combat veteran* із використанням широкого кола доказів – від оперативних звітів до фотоматеріалів і журналів чергувань.

Доцільно звернути увагу на діяльність юридичних клінік закладів вищої юридичної освіти, які виконують функцію соціального адвокатування: допомагають у підготовці доказової бази, звернень,

здійснюють консультування та навіть представництво у справах про визнання статусу УБД в адміністративних судах. Враховуючи те, що вищі навчальні заклади останнім часом все більше набувають статусу інформаційних центрів (хабів) місцевих громад, тому на базі юридичних клінік доцільно створити мережу регіональних правових аналітичних центрів з моніторингу практики надання статусу.

На даний час в Україні провадиться чимало роботи щодо створення дієвого та прозорого механізму захисту соціальних прав військово-службовців, ветеранів та членів їх сімей, в тому числі і щодо отримання статусу УБД. Але досі існує певна неузгодженість, непрозорість що негативно впливає на реалізацію гарантованих державою прав. Аналізуючи чисельні положення нормативно-правових актів, зокрема положення Наказу Міноборони України № 369 [11] та постанови Кабінету Міністрів України [12], можна зазначити, що одним із перших кроків в напрямку покращення ситуації може стати кодифікація правового регулювання через ухвалення Закону України «Про визнання осіб учасниками бойових дій», із чіткими процедурами, дефініціями та правами. Також, встановлення принципу обґрунтованої довіри при доказуванні участі в бойових діях – за аналогією з німецьким принципом Vertrauensschutz (захист правової довіри) суттєво вплине на зменшення судових справ. Окрему увагу слід приділити цифровізації процедур. Така цифровізація має здійснюватися через інтеграцію військових реєстрів із соціальними реєстрами та використанням блокчейн-технологій для автентифікації участі суттєво зменшить навантаженість органів державної влади і одночасно знизить додатковий бюрократичний тиск на ветеранів щодо отримання статусу УБД. Це призведе до того, що ця процедура стане зрозумілою та відкритою. Також буде доречним запровадити альтернативну адміністративну апеляційну комісію при Міноборони України або Мінветеранів України з залученням громадськості, юристів і ветеранів. Така комісія зможе сприяти підвищенню рівня довіри в суспільстві та знизить навантаження на судову систему.

Беззаперечно, надання статусу УБД має відбуватись у рамках принципів належного урядування, верховенства права та соціальної справедливості. Державна політика повинна змінити вектор: від бюрократичного контролю – до довіри, визнання та підтримки. Формування довгострокового механізму має спиратися на правову визначеність, інституційну сталість та гарантії реалізації соціального контракту між захисником і державою [13].

Список використаних джерел:

1. Україна під час російсько-української війни 2014–2023 рр.: генеза національної стійкості крізь призму наукових досліджень : монографія / укл.: Вановська І. М., Джус О. А., Іляшко О. О.,

Копотун І. М., Коропатнік І. М., Первак І. О., Петков С. В., Попков Б. О., Скрыбін О. Л., Стецюк С. П., Скриньковський Р. М., Сопільник Л. І., Трубочанінов М. А., Хан Є. В., Шемчук В. В. / за заг. ред. Б. Попкова, С. Петкова. Київ : Видавництво Ліра-К. 2023. 272 с.

2. Захист прав військовослужбовців та членів їх сімей : навч.-практ. посіб. / укл.: Беспалько А. О., Джус О. А., Ковальський В. С., Макарова Т. П., Пасіка С. П., Петков С. В., Скриньковський Р. М., Шамрай Б. М., Юрков А. В. / за заг. ред. С. В. Петкова, Київ : Юрінком Інтер, 2024. 428 с.

3. Пенсійне забезпечення військовослужбовців в умовах воєнного стану. Загальне пенсійне забезпечення в умовах воєнного стану. Копотун І. М., Коропатнік І. М., Микитюк М. А., та ін. Київ : ВД «Професіонал», 2023. 692 с.

4. Шамрай Б. М. Конституційні гарантії прав та свобод військовослужбовців в Україні : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2025. 256 с.

5. Державні гарантії захисту соціальних прав військовослужбовців і членів їх сімей: загальний соціальний захист військовослужбовців і членів їх сімей; соціальний захист військовослужбовців і членів їх сімей в особливий період (зокрема під час воєнного стану); міжнародний аспект соціального захисту військовослужбовців (стандарті НАТО). Джус О. А. Київ : ВД «Професіонал», 2023. 594 с.

6. Соціальна робота у вимірах партнерства і співпраці : навч. посіб. / укл.: Беспалько А. О., Джус О. А., Захаріна Т. І., Петков С. В., Чернуха Н. М., Юрков А. В. / за заг. ред. Надії Чернухи. Київ : Юрінком Інтер, 2025. 460 с.

7. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення: 28.06.2025).

8. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.1993 № 3551-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 28.06.2025).

9. Закон України «Про основи національного спротиву» від 16.07.2021 року № 1702-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 28.06.2025).

10. Постанова Кабінету Міністрів України № 413 від 20.08.2014 «Про затвердження Порядку надання статусу учасника бойових дій» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.06.2025).

11. Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Положення про комісії Міністерства оборони України з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій, учасниками

війни та вирішення спірних питань щодо зарахування окремих періодів служби до вислуги років та Інструкції про порядок видачі в Міністерстві оборони України посвідчень учасника бойових дій, нагрудних знаків «Ветеран війни – учасник бойових дій» та листів талонів на право одержання ветеранами війни проїзних квитків з 50-відсотковою знижкою їх вартості» від 10.11.2022 № 369. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1441-22#Text> (дата звернення: 28.06.2025).

12. Постанова Кабінету Міністрів України № 1041 від 10.09.2024 «Деякі питання надання в автоматичному режимі статусу учасника бойових дій у період воєнного стану» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1041-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.06.2025).

13. Бортняк К.В., Макарова Т.П. “Сучасний стан адміністративно-правової системи соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні”. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки*. 2024. Том № 35. URL: https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/2_2024/22.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 28.06.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-570-2-57>

Макарова Т. П.,

доктор філософії права, адвокат НААУ,

завідувач юридичної клініки

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

м. Київ, Україна

Прибіга З. М.,

здобувач вищої освіти 3 курсу спеціальності 081 «Право»

кафедри державно-правових та гуманітарних наук

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

СУД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЯК ГАРАНТ ЄДНОСТІ ПРАВА СОЮЗУ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Суд Європейського Союзу є центральною інституцією, покликаною забезпечувати єдність, узгодженість і ефективність системи права Європейського Союзу, оскільки саме через його практику формується наднаціональний підхід до тлумачення правових норм. Завдяки діяльності цього Суду забезпечується не лише одноманітне